

Moshe Idel

Experiența mistică
la Abraham Abulafia

Cuvânt-înainte de Shlomo Pines
Traducere din limba engleză de Maria-Magdalena Anghelescu

Lector: Madeea Axinciuc

Moshe Idel, *The Mystical Experience in Abraham Abulafia*

© 2019 by Editura POLIROM, pentru ediția în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Citirea Torei într-o sinagogă sefardă (miniatură din hagada de la Barcelona, Catalonia, 1350)

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

IDEL, MOSHE

Experiența mistică la Abraham Abulafia / Moshe Idel; trad. de Maria-Magdalena Anghelescu. – Iași: Polirom, 2019

Conține bibliografie

Index

ISBN: 978-973-46-7809-9

I. Anghelescu, Maria-Magdalena (trad.)

141.331.5

Printed in ROMANIA

Cuprins

<i>Prefață la ediția în limba română</i>	7
<i>Cuvânt-înainte</i> (Shlomo Pines)	9
<i>Mulțumiri</i>	11
<i>Abrevieri</i>	13
 Introducere	15
Capitolul 1. Tehnici pentru atingerea extazului	27
Capitolul 2. Muzica și Cabala extatică	65
Capitolul 3. Experiența mistică	83
Capitolul 4. Imagini erotice pentru experiența extatică	183
 <i>Bibliografie</i>	229
<i>Index tematic și de nume proprii</i>	233
<i>Index de titluri</i>	243

Abulafia discută aici cazul în care recitarea Numelui nu are niciun rezultat; vina cade asupra celui ce îl recită, care este privit aici ca un fel de fals profet, așa cum sugerează expresia din Iov 31, 28: „și aceasta este o mare fărădelege, pentru că am tăgăduit fără vină”. Aluzia la versetul din Ieșirea 20, 7: „să nu ieși Numele Domnului în deșert” este adăugată în continuare pentru a descrie vina cuiva care recită Numele Divin fără nicio consecință. Argumentul lui Abulafia este că Dumnezeu răspunde întotdeauna, astfel încât deficiența nu poate fi decât în om; rezultă din aceasta că recitarea Numelui adevărat este un dialog între om și Dumnezeu. Pe de altă parte, Abulafia sugerează ideea că „unde Eu voi pomeni Numele Meu” înseamnă „unde tu vei pomeni Numele meu”, un act realizat prin diferite mișcări ale capului. Mărturii referitoare la astfel de situații de dialog apar și în *Sefer ha-Hesheq* în legătură cu articularea Numelui:

Îndreaptă-ți fața spre Numele care este menționat și șezi ca și cum un om ar sta în fața ta și ar aștepta să vorbești cu El, iar El este gata să-ți răspundă cu privire la orice ai putea să-L întrebi, și tu spui „vorbește”, iar El răspunde [...]. Și începe apoi să reciteți și recită mai întâi „capul capului” [*i.e.* prima combinație de litere], lungind respirația și cu mare ușurință; iar după aceea întoarce-te, ca și cum cel care stă în fața ta îți răspunde, și tu însuși răspunzi, schimbându-ți vocea, astfel încât răspunsul să nu fie asemănător întrebării. Și nu lungi deloc răspunsul, ci spune-l ușor și calm, iar în răspuns recită o literă a Numelui așa cum este de fapt⁷³.

Acest pasaj lămurește clar că, în timpul procesului recitării, „cel care răspunde” este persoana însăși, care și-a schimbat vocea și își imaginează că altcineva stă în fața ei și-i răspunde. Ne putem întreba care este semnificația dublului sens al fragmentelor citate din *Hayyei ha-'Olam ha-Ba'*. Răspunsul se găsește, după părerea mea, în *Sefer ha-Hesheq*, unde se afirmă:

Să-ți îndrepti de îndată inima și să te prosternezi înaintea celui gând din [*tzurah nehshevet*] pe care l-ai imaginat în inima ta, care este înaintea ta. Iar acesta este „stăpânul mișcării”, adică el produce răspunsul pe care l-ai răspuns, pe care inima ta l-a implantat în tine ca pe un tron, și a făcut din el un înger al Domnului, și este ceea ce mijlocește între tine și Creatorul tău, adică Salava Sa, Binecuvântat fie El⁷⁴.

În altă parte în aceeași lucrare citim:

Dar să reciteți numele unul după altul, așa cum ți-am poruncit, iar taina lor este în sistemul mișcărilor lor, „unu doi”. Și dacă ești curat

și desăvârșit în tot ce te-am învățat, nu am nicio îndoială că Slava ți se va revela și va apărea în fața ta într-o astfel de formă încât vei fi capabil să simți puterea ei, sau îți va aduce vorbire astfel încât să fii în stare să-i simți puterea, sau îți va aduce vorbirea astfel încât vei înțelege că este de la El, și nu de la tine însuși⁷⁵.

Înainte de a discuta aceste două pasaje, trebuie să cităm enigmaticele propoziții scrise de R. Baruh Togarmi în *Comentariul la Sefer Yetzira*⁷⁶:

Am evocat deja mai sus secretul „strălucirii Shekhinei”, referitor la chestiunea lui „unu doi”. Se știe că Torah este numită „aceasta” (*ha-zot*), după Numele Inefabil, spunând „cuvintele acestei (*ha-zot*) Torah”⁷⁷, care este secretul imaginii Divine. Iar aceasta nu poate fi văzută decât printr-o viziune când el vorbește, sau poate se referă la Gabriel, în limbajul lui *b"sh* (!) care vede forma omului.

Atributele „formeii gândirii” care este motivul „răspunsului” par contradictorii: cineva se poate prosterna în fața ei, dar ea se află înăuntrul „inimii tale”, inima omului fiind locul unde sălășluiește, „tronul” ei. Forma este portretizată ca Slava lui Dumnezeu, al cărei scop este să dea mărturie că sursa vorbirii nu este în om, ci în afara lui. Totuși, caracterul exact al „formeii” nu este clar: este „îngerul lui Dumnezeu”, „Slava Divină”, „mijlocitorul” între om și Dumnezeu sau ceva „mijlocit” între ei⁷⁸. Mi se pare că aceste caracteristici corespund intelectului uman, descris în *Hayyei ha-'Olam ha-Ba'* ca „fluxul intelectului emanat asupra noastră în permanență și este emanat dinspre Intelectul Activ către noi, iar acesta este îngerul care provoacă alipirea dintre sufletul tău și Creator, binecuvântat fie El”⁷⁹. Această descriere a fost influențată de Ibn Ezra și Maimonide, care au scris, respectiv: „iar îngerul, care este între om și Dumnezeu său, este intelectual”⁸⁰ și „acesta este intelectul, care este emanat asupra noastră dinspre Dumnezeu, binecuvântat fie El, și aceasta este legătura care există între noi și El”⁸¹. Termenul „Slavă” nu interferează cu această identificare, căci el apare adesea ca un termen pentru suflet încă înainte de Abulafia⁸².

Să comparăm acum cuvintele lui Abulafia din *Sefer ha-Hesheq* cu cele ale predecesorului său din *Comentariul la Sefer Yetzira*: 1) în ambele pasaje termenul „unu doi” apare cu același sens, ca Numele lui Dumnezeu; 2) ambii autori menționează revelația: la Abulafia ea se referă la „Slavă”, în timp ce la R. Baruh Togarmi este „ imaginea lui Dumnezeu” care este revelată de Gabriel; 3) revelația implică „vorbirea” în ambele locuri; 4) Abulafia vorbește despre apariția „unei forme a gândirii” sau „Slavă”, în timp ce R. Baruh

Togarmi vorbește despre Gabriel (*Gavriel*) – vorbitor (*medabber*) – viziune (*mar'eh*) – imaginea lui Dumnezeu (*Tzelem Elohim*), ceea ce este echivalent cu 246 în *gematria*, pe de o parte, și forma umană (*tzurat ha-Adam*), pe de alta. La Abulafia există și semne ale „forme omenești” care apar în timpul recitării. *Hayyei ha-'Olam ha-Ba'* afirmă: „Dacă, Doamne ferește, încă nu a ajuns la el, în timp ce recită primele două versete, fie fluxul, fie vorbirea, fie perceperea unei figuri omenești, și alte viziuni asemenea ale unei profeții, va trebui să înceapă din nou de la versetul al treilea”⁸³. Pe de altă parte, în aceeași lucrare Abulafia utilizează alte expresii legate de cuvintele învățătorului său⁸⁴:

Îngerul care te anunță despre taina lui Dumnezeu se numește Gabriel, iar el vorbește din primul verset al numelui sfânt menționat de tine și îți arată minunile profeției, căci aceasta este taina lui⁸⁵: „Mă arăt lui în viziune și în vis vorbesc cu el”, căci „viziune”, care este taina versetului, este echivalentă cu Gabriel, iar „vis”, al cărui secret este⁸⁶ „*Edo*”, este Enoh.

Și aici găsim *gematria* pentru Gabriel > 246 > *pasuq* (verset) > *ma'reh* (viziune) > *medabber* (vorbește). Aceste expresii fac fără îndoială aluzie la Intellectul Activ. În consecință, în viziunea profetică, misticul vede „figura unui om” prin intermediul Intellectului Activ, o revelație însoțită de cuvânt. Deducem legătura dintre această figură, care este motivul „răspunsului”, și persoana care vorbește, din cuvintele lui Abulafia, care descrie această situație ca pe un răspuns dat de om lui însuși. Rezultă de aici că putem presupune în mod rezonabil că forma umană nu e decât o proiecție a sufletului sau a intelectului misticului, care poartă un dialog cu ea în timpul recitării. Statutul ontic al acestei figuri poate fi dedus din comentariile lui Abulafia din *Hayyei ha-'Olam ha-Ba'*:

Noi, comunitatea lui Israel, congregația Domnului, știm cu adevărat că Dumnezeu, lăudat fie El, nu este nici trup, nici vreo putere în trup, nici nu va fi vreodată corporalizat. Dar în momentul în care profetul profetește, abundența lui creează un intermediar corporal, care este îngerul⁸⁷.

Din aceasta rezultă că forma omenească văzută este o creație imaginară, și astfel este „corporală” (reală) chiar dacă sursa ei se află în intelectul uman.

Aceste opinii ale lui Abulafia, în care „profeția” sau experiența mistică este interpretată în termenii unui dialog între om și esența lui interioară, intelectul, nu sunt noi. Deja în gnosticism

aflăm despre întâlniri între om și propria-i imagine, ca punct culminant al autocunoașterii⁸⁸. Această idee apare în ebraică în cartea *Sefer ha-Hayyim*, atribuită lui R. Abraham ibn Ezra⁸⁹, în care se spune:

Imagine (*temunah*) se referă la o viziune în interiorul a ceva, cum ar fi electrum (*hashmal*) în foc, și în același fel în care omul vede o formă în apă, sau forma lunii, sau forma altui lucru, sau forma lui însuși⁹⁰, „și el vede imaginea Domnului”, tot astfel el își vede propria-i imagine în lumina lui Dumnezeu și a slavei Lui, iar aceasta este⁹¹ „o formă înaintea ochilor mei”.

Mărturii ale viziunii sinelui în contextul procesului profetiei apar în cercurile cu care Abulafia avea un oarecare contact:

Toate taberele Shekhinei nu au acolo nici imagine, nici formă corporală, ci emanație spirituală, și la fel la celelalte niveluri angelice. Totuși, al zecelea nivel, care este cel mai apropiat de ființele umane, numit *ishim* [i.e. persoane], este vizibil profetilor. Toți sunt de acord că ele posedă forma unui corp, asemănător [celui al] unei ființe umane, și foarte impresionant. Iar profetul vede tot felul de puteri ale sale slăbind și schimbându-se de la o formă la alta, până când puterile lui se leapădă de toate formele și sunt întrupate în puterea formei revelate lui, iar atunci puterea lui se schimbă cu cea a îngerului care vorbește cu el. Și acea formă îi dă puterea de a primi profetia, și ea este gravată în inima lui ca o imagine, iar când mesagerul și-a îndeplinit misiunea, profetul leapădă acea formă și revine la forma lui inițială, iar membrele lui și puterea se întorc așa cum au fost și sunt întărite, și el profetește cu formă omească⁹².

În *Comentariul la Sefer Yetzirah* al lui R. Iehuda ibn Malka citim un pasaj similar celui al lui R. Isaac ha-Kohen⁹³:

Autorul spuse: Am văzut cu ochii mei un om care a văzut o putere în forma unui înger, treaz fiind, iar îngerul a vorbit cu el și i-a spus lucruri viitoare⁹⁴. Înțeleptul spuse: Aflați că n-a văzut nimic altceva decât pe sine, căci el se vede din față și din spate, ca unul care se privește într-o oglindă, care nu vede nimic altceva decât pe sine, și pare ca și cum ar fi ceva separat de trupul tău, ca tine. În același fel, el vede acea putere care îi păzește trupul și îi călăuzește sufletul, și atunci sufletul lui cântă și se bucură, discernе și vede. Și trei puteri îl domină: prima putere este cea care este mijlocitoare între spirit și suflet, și puterea memoriei și puterea imaginației, iar

o putere este cea care imaginează. Iar aceste trei puteri sunt comparate cu o oglindă, căci, în virtutea amestecului, spiritul este purificat, iar prin purificarea spiritului a treia putere este purificată. Dar când spiritul va înțelege fluxul care se revarsă asupra sufletului, el va lăsa putere puterii vorbirii, conformându-se fluxului ce vine asupra sufletului, și va influența astfel puterea vorbirii, și aceasta însăși este îngerul care-i vorbește lui și îi spune lucruri viitoare.

Aici, ca și la Abulafia, este postulată o anumită relație între Intelectul Activ – *ishim* – și puterile umane încorporate în el.

Însă, în timp ce în cele trei exemple citate până acum elementul dialogului este total absent, acest element apare la elevii lui Abulafia, aparent ca un rezultat al influenței sale. În *Shoshan Sodot*⁹⁵ există o declarație citată în numele lui R. Natan, despre care eu cred că a fost un discipol direct al lui Abulafia⁹⁶:

Află că plinătatea tainei profeției pentru profet este aceea că el va vedea dintr-odată propria-i formă stând în fața lui, și se va uita pe sine și va dispărea din ea, și va vedea propria-i formă stând în fața lui și vorbind cu el și spunându-i viitorul. Despre această taină înțelepții au spus⁹⁷: „Mare este puterea profeților, căci ei fac forma asemănătoare creatorului ei”, iar înțeleptul R. Abraham b. Ezra a spus: „cel care aude este un om, și cel care vorbește este tot omul”.

Legătura dintre „profeție” și prezicerea viitorului apare și la Abulafia, care scrie în *Hayyei ha-‘Olam ha-Ba’*⁹⁸ că al treilea nivel al profeției este „să primească porunca unui lucru spunând viitorul”. În schimb, un alt discipol al lui Abulafia, Natan ben Sa’adya, autorul lui *Sha’arei Tzedeq*, știe doar despre apariția imaginii sinelui, fără vorbire. În *Shoshan Sodot* citim următoarele:

Un alt înțelept a scris despre aceasta în felul următor: Prin puterea combinării [de litere] și a concentrării, mi s-a întâmplat ceea ce am descris în *Sha’arei Tzedeq*, [și anume] că am văzut lumina mergând cu mine. Dar nu am meritat să văd propria-mi formă stând în fața mea, și nu am fost în stare să fac asta⁹⁹.

Această afirmație include o dublă mărturie: 1) că acest discipol știa despre nivelul înalt atins de R. Natan; 2) că omiterea subiectului vorbirii nu înseamnă că apariția imaginii sinelui nu avea legătură cu vorbirea. Așa cum am văzut mai sus, acest cabalist s-a bucurat de o vorbire care a ieșit din el însuși, motiv pentru care nu este menționată în prezentul context.

Influența lui Abulafia asupra lui R. Isaac din Acra, prin R. Natan, se poate vedea în *'Otzar Hayyim*, unde R. Isaac scrie:

Vino și te voi lămuri în privința unui principiu major în privința citirii; și a vorbirii, sau a spunerii sau a viziunii (*mahazeh*) sau a vederii (*hazon*), și în privința realității mâinilor lui Dumnezeu și despre realitatea vorbirii sau despre povara vorbirii sau a elocinței sau a visului profetic, sau a vederii sau povara duhului sau a pogorării duhului, sau un dar al duhului, sau realitatea duhului lui Dumnezeu și duhul lui Dumnezeu: toate acestea și mai mult decât acestea care le seamănă sunt fluxul cel nou, duhul lui Dumnezeu, ce vine să locuiască în sufletul pur care este vrednic de el, în care el nu era prezent la început. E ca în cazul unui rege într-un ceas prielnic, care îi oferă un dar generos unuia dintre prinții lui ce se prezintă în acel moment înaintea lui; prințul se va bucura de acel dar și îl va împărți cu membrii casei sale. Tot astfel, acest duh supranatural al sfințeniei vine deodată și locuiește în sufletul acestui profet sau vizionar care merită spiritul profeției, sau în sufletul care merită Duhul Sfânt numai în sufletul său, sau în sufletul care merită numai o Voce Cerească care să vorbească înăuntrul său, care să-l învețe științe nemaiauzite sau nemaivăzute, scrise fără a dezvălui viitorul, sau dezvăluindu-i viitorul fără nicio poruncă referitoare la o misiune, ci doar în ce-l privește; sau cu o poruncă referitoare la o misiune pentru un individ, sau poruncindu-i să pornească într-o misiune pentru cei mulți – toate acestea vor fi auzite când urechea aude și înțelege glasul din cuvintele prietenului său care îi vorbește, dar cel care e cu el nu va auzi toate acestea, ci numai el, chiar dacă în acel moment se află între o sută sau o mie de oameni. [Toate acestea se vor întâmpla] după ce el se va fi desprins de orice lucru corporal, din cauza mării cufundări a sufletului său în lumea divină spirituală: acest „recipient” [ebr. *hekhala*, i.e. forma corpului] își va vedea propria formă, literal, stând în fața lui și vorbindu-i, așa cum un om îi vorbește prietenului său; și propria-i formă va fi uitată, ca și cum corpul său n-ar exista în lume. De aceea înțelepții au spus: „mare este puterea profeților, căci ei fac forma asemenea creatorului ei”; sufletul lor stă în fața lor, chiar în forma acestui „recipient” care vorbește cu ei, și ei spun că Cel Sfânt, binecuvântat fie El, vorbește cu ei. Și care a fost cauza care le-a adus această mare taină? Desprinderea sufletelor lor de lucrurile senzoriale și lepădarea lor de ele și întruparea în duhul divin. Și acest duh va veni din când în când la toți profeții, după Voința Divină. Dar maestrul tuturor profeților, Moise Învățătorul nostru, pacea fie cu el, primea întotdeauna un duh sfânt, care nu-l părăsea nici măcar un ceas, numai când sufletul său era cufundat încă în lucrurile corporale, ca să audă cuvintele israeliților, ca să-i poată îndruma și învăța, fie cu învățături temporare, fie cu învățături permanente,